

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Irving Stone
LOVE IS ETERNAL

Copyright © 1954, Doubleday Company, Inc. Garden City, New York
All rights reserved including the right of reproduction in whole or in part in any form.

This edition published by arrangement with Doubleday, an imprint of
The Knopf Doubleday Group, a division of Penguin Random House LLC

Vulkan izdavaštvo d.o.o. iz Beograda poziva nosioca odnosno nosioce autorskih prava (autori ili druga lica koja su u skladu sa zakonom stekla autorska prava) na prevod Ljerke Radović da se jave našoj izdavačkoj kući radi regulisanja svih autorskih prava i obaveza.

Translation Copyright © 2025 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-05983-0

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Irving Stoun

Ljubav je večna

Prevela Ljerka Radović

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2025.

Za moju suprugu Džin

KNJIGA PRVA

MLADOST JE DOBA SETVE

1

Ona se naže preko toaletnog stočića i zagleda se u ogledalo u pozlaćenom okviru na zidu. *Čudnovato*, pomisli, *koliko vremena može čovek da provede posmatrajući svoje rođeno lice, a da ga potom jedva poznaje*. Njen se nos, bar, nikad nije menjao; bio je kratak i prav. Ali je izgledalo da se sve ostalo menja s njenim raspoloženjem. Gornja joj je usna bila tanka, skoro kao stisnuta, a donja puna i čulna. Pramen koji je češljala preko širokog čela bio je plav, a ostala kosa, koja je padala u talasima na pleća, kestenjasta. Oči su joj bile krupne, razmaknute, zagasitoplave, jasne i prodorne kada bi gledala u spoljašnji svet, ali ne uvek bistre kada bi bile okrenute njoj samoj; večeras je bila srećna, i taj uljez, koji se pokatkad krio iza tog plavetnila, nije se uopšte video.

Osetivši kako je neko posmatra, ona pogleda u desni ugao ogledala i srete se sa pogledom svoje petnaestogodišnje sestre En, koji je počivao na njoj.

– Za jednu devojkicu koja se pred mladićem pravi čedna – primeti En svojim visokim glasom – ti otkrivaš, kao što bi mama rekla, nerazumno veliki deo svojih grudi.

Meri spusti pogled na raskošnu plavu svilu; sama je izmislila tu haljinu koja joj je otkrivala ramena i imala kratke nabrane rukave, presvučene čipkom. Ljudi su retko kad govorili da ima lepo lice, mada su često tvrdili da je slatka; ali niko nikad nije osporavao da ima najdivnija ramena i ruke u Leksingtonu, na kojima se nisu videle ni kosti niti ulegnuća, već samo punačke obline i koža najnežnije boje.

Pogledavši ponovo u ogledalo, ona vide kako se En besno trudi da našušuri svoje donje suknje.

– Ne budi nestrpljiva, En. Ti ćeš se još razviti... jednog dana.

– Bolje pripazi da ti se ta večera isplati, Meri. Mama kaže da ti je to poslednja... ako ne uspeš da navedeš Sendija da te zaprosi. Meri se žacnu na te reči i okrete se.

– Mama nije rekla tako nešto!

Njen glas, inače tih i priseban, odjednom postade piskav, a rumenilo joj jurnu u dobro umivene obraze. Ona mirnije nastavi: – Možda si čula i kako je rekla da se nada da će mi ova zabava doneti prosidbu.

– To je isto, zar ne?

– Samo za tebe, En.

Ona pride prozoru koji je gledao na zadnje dvorište, kolsku staju i livadu koja se spuštala sve do rečice u podnožju brežuljka. Na zapadu je plamteo crveno-žuti zalazak sunca, dok se s one strane rukavca Elkhorn Krika, koji je tekao kroz grad, videla bledoljubičasta boja na poljima, koja su zahvaljujući njoj nosila ime Blugras Kantri.*

U jednom trenutku, Meri pomisli kako joj je još uvek neprijatno da svoju maćehu, Betsi Hamfriz, naziva majkom, a onda poče da razmišlja o tome koliko razlike može da postoji između četiri sestre rođene od istih roditelja. Njena najstarija sestra, Elizabeta, koja je bila udata i živela u Springfildu u državi Illinois, bila je ista kao njihova majka: srdačna žena, vedrog i postojanog raspoloženja. Mada je Elizabeti bilo svega jedanaest i po godina kad im je majka umrla, ona je oko sebe okupila mlađu decu i obasipala ih svojom ljubavlju. Njena druga sestra, Franses, koja je sada živela s Elizabetom u Springfildu, bila je uzdržana i ćutljiva. A njeno, Merino lice, ličilo je na vetrokaz: bilo je nemoguće da sakrije išta od onog što je osećala. A onda je tu bila En, s kojom je imala zajedničku sobu, i koja je volela da izvitoperi značenje onoga što su drugi rekli taman u tolikoj meri da ih izazove jedne protiv drugih.

Bat sporih, teških koraka začu se napolju u predsoblju i Memi Sali otvori vrata. Bila je to krupna, bezoblična žena. Kosa joj je bila začesljana unazad i čvrsto zategnuta iznad zabačenog čela. Imala je sve donje zube, ali nijedan gornji. Ona je odgajila ne samo Meri i njene sestre već i njihovu majku jer je bila venčani poklon Elajzi Parker Tod od staramajke Parker. Stara crnkinja odobravajući klimnu glavom pošto je pogledala Merinu haljinu, čiji je gornji deo bio stegnut u struku tako da je imala oblik slova V, i koja je u naborima padala preko krutih i širokih podsuknji.

– Lepo ali ne nakinđureno, kao što kazao đavo kad obojio svoj rep zeleno.

– Milo mi je što ti se sviđa nova haljina, Memi Sali. Mislim da ću da stavim one bisere koje mi je tata doneo iz Nju Orleansa.

– Tvoja verna ljubav dole, detence. Ja znala da ti hoćeš, ja tebi to kažem. Šteta što on toliko star, inače on noćas sigurno zaprosio.

Meri se nasmeja: pre jedno osam godina, kad joj je bilo dvanaest, otac joj je bio kupio malog belog ponija; nekoliko dana kasnije, odjahala je milju i po od glavne ulice do „Jasenovca“, kuće Henrija Kleja. Gospodin Klej je bio

---

* *Bluegrass* (engl.) – plava trava (Prim. prev.).

za ručkom s važnim političkim ličnostima, jer se baš spremao da putuje na zasedanje Kongresa u Vašingtonu, ali se izvinio i izašao napolje.

– Pogledajte mog novog ponija, gospodine Kleje. Tata mi ga je kupio od onih putujućih glumaca koji su ovde morali da se zaustave prošle nedelje.

– Pametan je kao i njegova jahačica – podiže je iz sedla i spusti na zemlju, pa reče: – Stigla si baš na ručak.

Napravili su joj mesto između gospodina Kleja i Džona Dž. Kritendena, predsednika Predstavničkog doma Kentakija, lepog čoveka tamnosivih očiju, orlovskog nosa i lepo izvajane glave. Slušala je kako besno napadaju predsednika Endrua Džeksona zbog njegovog samovoljnog prisvajanja izvršne vlasti, zbog njegovog prkošenja Vrhovnom sudu i slabljenja zakonodavnog odseka usled njegovog stalnog stavljanja veta. Ona je bila dobro pripremljena za ovakve rasprave: otac ju je posle ručka često dovodio za sto, na slatkiše, kad je kao goste imao gospodina Kleja i druge političke istomišljenike.

U jednom trenutku, kad je razgovor zastao, ona uzviknu: – Gospodine Kleje, moj otac kaže da ćete vi biti sledeći predsednik Sjedinjenih Država! Volela bih da mogu da odem u Vašington i da stanujem u Beloj kući.

Gospodin Klej se nasmeja i reče – Pa, ako ikada postanem predsednik, nadam se da će Meri Tod biti jedna od mojih prvih gošći.

Ona se zvanično pokloni u znak prihvatanja.

– Molila sam oca da on bude predsednik, ali on kaže da bi više voleo da tamo vidi vas. Moj otac je veoma čudan čovek, gospodine Kleje: ja mislim da on neće da bude predsednik.

Muškarci za stolom opet prasnuše u smeh. Jedino je gospodin Klej ostao ozbiljan. Meri podiže oči k njemu i reče:

– Ako već niste oženjeni, gospodine Kleje, ja ću vas čekati.

Pošto je oko vrata zakopčala nisku sitnih bisera, ona lakim korakom strča niz zastrvene stepenice i izađe na stazu pošljunčanu belim krečnjakom, pa stade ispod jednog javora, odakle je mogla da vidi gospodu koja su sedela u paviljonu. Središte pažnje bio je Henri Klej; s njim su bili njegov kolega gospodin Kritenden, senator iz Kentakija, mladi Ričard Menifi, koji je sada u Kongresu predstavljao Leksington, i njen otac. Robert Tod je imao četrdeset osam godina i bio bi privlačan čovek da nije bio skoro potpuno bez vrata, tako da mu je okrugla glava bila usađena pravo na ramena. Dugu kosu češljao je preko ušiju. Bio je lepo obučen. Imao je dobro skrojeni plavi kaput od čoje, bele platnene pantalone, koje su mu bile pričvršćene pod čizmama, i visoki okovratnik iznad nabrane čipkane košulje. Bio je to staložen čovek,

ako izuzmemo povremene nastupe besa, i jedan od najlepše odevenih muškaraca u Blugrasu, sa izvanrednim smislom za materijal i nakit. Svojoj kćeri Meri preneo je u nasledstvo svoju narav i sklonosti *in toto** ali su oni, uprkos toj sličnosti koja ih je često pritiskala, uvek bili bliski jedno drugom.

Ugledavši ga kako stoji ispod javora, on je dozva prigušenim glasom, koji kao da se rađao u njegovim ustima:

– Meri, dušo, hodi da se pozdraviš s nekim starim prijateljima!

Ona pređe preostali deo staze svojim lakim, živahnim korakom i za trenutak se nađe u zagrljaju koščatih ruku gospodina Kleja, pre nego što ju je ovaj glasno poljubio u oba obraza.

– E pa, gospođice Meri, baš mi je milo što vas opet vidim! – srdačno uzviknu – izgledate sve lepše svaki put kad dođem iz Vašingtona. Da li me još uvek čekate?

– Da, još čekam – odgovori ona i oči joj vragolasto blesnuše – da budete izabrani za predsednika.

Ona sede među ljude koji su predstavljali tako važan deo života njenog oca, a i njenog života ovde u Leksingtonu, ne propuštajući nijednu reč gospodina Kleja. Njegov glas je bio tako snažan da bi probio i planinu, no za nju je bio neizrecivo prijatan i uzbudljiv. Dok je gledala njegovu retku riđu kosu, koja mu je padala s obe strane glave, njegovo dugo koščato lice, ogromna usta, bradu s rupicom, prodorne sivoplave oči i dugačku, koščatu priliku, ona zapazi odjednom koliko on liči na svog zakletog neprijatelja, Endrua Džeksona, koji je, po njenom mišljenju, sprečavao da se gospodin Klej približi Beloj kući.

Ričard Menifi priđe i sede pored nje na obojenu klupu. Nije ga videla još od onog razočaranja pre dve godine na skupštini vigovaca u Harodsburgu, kad su njenog oca predložili za zamenika guvernera, i kad je Menifi izašao pred zbor i tražio da se ime Tod povuče.

– Da li ste mi oprostili, Meri? – upita on s prijatnim otezanjem u govoru.
– Znae, na to me je naterao vaš otac.

– Nije uopšte trebalo da ga poslušate.

U glasu joj se osećao prizvuk ljutine. Otac je zagrlji oko struka i reče odlučnim ali nežnim glasom:

– Nije ti lako sa mnom, Meri, zar ne?

Da, ponekad joj je bilo teško da razume oca. Sin jednog od osnivača Leksingtona, pohađao je Univerzitet Transilvanija i stekao diplomu iz latinskog,

---

* *in toto* (lat.) – celokupan, u potpunosti. (Prim. prev.).

grčkog, logike i istorije. Premda je bio položio advokatski ispit kad je imao dvadeset godina i premda su ga smatrali za jednog od najsposobnijih umova u Leksingtonu, nikad se nije potrudio da se bavi onim što je njegova ćerka smatrala najzujbudljivijim od svih zanimanja – advokaturom. Umesto toga, bio je vlasnik trgovine kolonijalnom robom u samom gradu, fabrike za preradu vune i konoplje izvan grada i predsednik filijale Kentakijske banke u Leksingtonu, jer je više voleo da bude proizvođač i da zarađuje novac za nova smela preduzeća. Odbijao je da se razmeće blistavim duhom, koji ju je očaravao u ljudima kakvi su bili Klej i Kritenden.

Na stazi se pojavi sobar Todovih, koji je dolazio noseći na velikom srebrnom poslužavniku sve što je bilo potrebno za spravljanje rashlađenog i metvicom začinenog pića. Dok je on vršio obred gnječenja mirisne metvice zadnjom stranom kašike uz unutrašnju stranu skupocenog pehara, muškarci se upustiše u živahnu raspravu o skupštini vigovaca, koja je trebalo da se održi u jesen, i o predsedničkim kandidatima koji će po svojoj prilici biti na njoj istaknuti: Danijelu Vebsteru, generalu Vinfildu i Vilijamu Henriju Harrisonu. Dok je posmatrala Nelsona kako sklanja izgnječene listove i kako dopola puni čaše istucanim ledom pre nego što će dodati stari burbon, koji je odležao u hrastovim bačvama u Todovom podrumu, Meri reče u sebi da će te tri mogućnosti biti brzo odbačene, i da će biti izabran Henri Klej. Zar on nije glava Vigovske stranke, njen mozak isto kao i njen borbeni duh?

Nelson promeša sitan šećer u rashlađenoj krečnoj vodi; kad je mešavina postala glatka i srebrnasta, on je nali preko leda i ukrasi rosnu ivicu grančicama metvice. Klej srknu jedan gutljaj i uzviknu:

– O ovome ne treba raspravljati! Stari Nelson pravi najbolje zaslađeno piće od metvice u Kentakiju. Povešćemo ga sa sobom u Belu kuću.

Ona pocrvene od zadovoljstva kada je Klej upotrebio reč „mi“; to je značilo da će Robert Tod dobiti važan položaj u državnoj upravi. Njegov poziv bila je politika: služio je dvadeset jednu godinu kao pisar u kentakijском Predstavničkom domu, a njegov dom je bio nezvanični glavni štab vigovaca u Leksingtonu. No, on se uvek zadovoljavao time što će raditi iza scene kao menadžer, koji nije ni želeo ni tražio kancelariju.

– Henri Klej će sve to promeniti, pomisli Meri. – Preselićemo se u Vašington, iznajmiti otmenu kuću i primati visoko društvo.

Kuća je sva blistala od svetlosti. Satenske draperije u salonu s ulice i porodičnoj dnevnoj sobi bile su razmaknute, a ukrasi od kristala blistali su

sa svake od šest upaljenih svetiljki u mesinganim svećnjacima ukrašenim ispupčenim šarama. U prednjem i zadnjem salonu divani od zelenog brokata sa kićankama bili su gurnuti uza zid, sa obe strane kamina.

Meri se pope uz četiri stepenice koje su vodile od prilaza za kola i uđe na široka prednja izrezbarena vrata. Uprkos napetosti koja se skrivala u njihovom odnosu, Meri je gajila duboko usađeno poštovanje prema svojoj maćehi, Betsi Hamfriz Tod. Meri se sećala njenih reči: „Potrebno je sedam generacija da bi žena postala dama“. I morala je priznati da su ovaj dom i ovaj vrt tvorevina dame koja ima ukusa, i to dvostruko više zato što je to prvobitno bila krčma Vilijama Palmatira, koju je Robert Tod kupio na rasprodaji zbog bankrotstva vlasnika. Betsi je od prostrane zgrade od opeke napravila prijatnu gradsku kuću sa dvanaest stopa visokim tavanicama, vratima u profilisanim dovratnicima, i kaminima sa izrezbarenim drvenim oplatama u svim sobama u prizemlju, isto kao i u spavaćim sobama.

Kao i već desetak puta između svoje osme godine, kad se njen otac ponovo oženio, i dvadesete godine, koliko je imala sada, Meri se pitala da li bi njena braća i ona više voleli svoju maćehu da ih kao decu staramajka Parker nije pobunila protiv nje? Godinama je Betsi živela okružena osećanjem da nije poželjna. Meri je pomislila da je upravo to moglo dovesti i do toga da se ona raduje danu kad će se one udati i otići. Betsi večeras nije htela da siđe; nije se još bila oporavila od svog šestog porođaja, ali je Meri znala da to nije pravi razlog. Ostala je gore da bi Meri u potpunosti uživala u ulozi domaćice na svojoj zabavi.

Ona začu kako svirači podešavaju instrumente u zadnjem salonu, iz koga su zelene somotske stolice bile iznesene u predvorje zajedno sa izrezbarenim divanima od trešnjevog drveta. Ruben, Henri i Džordž, poznati trio koji je pripadao pukovniku Grejumu i koji je svirao za vreme letnje sezone u Grejam Springsu, podešavali su prema klaviru svoju violinu i gitaru. Ona im požele dobrodošlicu, a onda im pokazala izvestan broj onedavno modernih valcera, koje je želela da ubaci pogdeđe među kotiljone, kola i škotske igre.

– Mislim da bi bilo zabavno da počnemo velikim maršem, kao da smo na velikom balu kod gospodina Žirona.

– Mi spremni zasvirati čim vi reći, gospođica Tod.

Napolju odjeknu topot konja jednog jedinog jahača koji je prilazio prednjim vratima. Meri začu glas Sendija Makdonalda.

Makdonald je bio čovek srednjeg rasta, svetloriđe kose i očiju, i iste takve boje kože, išarane bezbrojnim pegama, od kojih se nekoliko bilo prosulo niz obraze čak do usana, Zbog svoje boje i svojih škotskih predaka, dobio

je ime Sendi* ; samo je registrator na Univerzitetu u Transilvaniji znao da mu je krsno ime Tod.

– Dobro veče, Sendi. Bože, kako sjajno izgledate u tom novom belom prsluku od bivolje kože i plavom kaputu!

– Napravljenom naročito za vašu zabavu, gospo. A takođe i za to da ga ponese sa sobom u Misisipi. Svi muškarci u ovom kraju pozeleneće od zavisti.

Sada je bilo deset sati, i otvorene kočije počеше da pristižu iz glavne ulice na kolski prilaz. Stigla je njena dobra prijateljica Margareta Viklif, u haljini od svetloplavog starinskog moarea, s dijamantskim naušnicama svoje majke. S njom je bio njen verenik, Vilijam Preston, koji je nedavno bio primljen u advokatsko udruženje u Luisvilu. Zatim je stigla Izabela Boddli, u haljini od teške bele svile, čija je suknja bila ukrašena hermelinom i skerletnocrvenim trakama izvezenim zlatom. Izabela je bila s Meri u pansionu devojačke škole *madame* Mantel, od svoje četrnaeste do osamnaeste godine. Njen pratilac bio je neki mladi student, Francuz, Žak Bari. Ketrin Troter, još jedna Merina školska drugarica, taman se bila vratila iz jedne posete, iz Nju Orleansa, pa je nosila kosu prikupljenu na temenu kao što je nose Kreolke, a na sebi je imala suknju s divljim ružama koja je pri dnu bila široka skoro dvanaest stopa. Margareta Stjuart, njena rođaka, stigla je s mladim Tomasom Kritendenom; najmlađu od tri ćerke dr Eliše Vorfilda, kućnog lekara porodice Tod, pratio je Robert Viklif. Skoro svi mladići bili su studenti Univerziteta Transilvanija.

U kući se orio smeh i dobro raspoloženje. Meri je bila neverovatno uzbuđena; volela je da prima goste na zvaničnim zabavama, Oči su joj blistale od zadovoljstva što je okružena svim tim prisnim prijateljima, a pogledi svih zvanica zaustavljali su se na njenim divno izvajanim ramenima i grudima, Ona je nagonski znala kako da dočekuje ljude: da toplo stisne ruku, spusti lak poljubac na obraz, postavi zanimljiva pitanja, kaže koju pohvalnu reč za novu haljinu ili prsluk,

Gosti su stajali u širokom krugu u prednjem salonu dok je Tom Kritenden pričao priču koju je pročitao u jutarnjem „Obzerveru“, o čoveku koji je idući na venčanje rekao svojoj budućoj ženi:

„Nisam ti rekao kakve su sve moje namere. Ja ću uporno zahtevati tri stvari: spavaću sam, ješću sam i prebacivaću ti i kad za to ne bude bilo povoda.“ Njegova buduća žena odgovorila je da pristaje na te uslove, dodavši:

---

* *Sandy* (engl.) – peskovit, svetlorid. (Prim.prev.)

„Ako ćeš ti da spavaš sam, ja neću; ako ti hoćeš da jedeš sam, ja ću jesti pre tebe; a što se tiče toga da ćeš mi prebacivati i kad za to ne bude bilo povoda, postaraću se da nikad ne ostanem bez povoda.“

U deset i četvrt, stiže i poslednji par. Meri mahnu maramicom Rubenu, i muzika poče. Ona i Sendi povedoše veliki marš, zaokrećući kroz oba salona, predvorje, biblioteku njenog oca i porodičnu dnevnu sobu. Muzika, zatim, pređe na kolo, i svi gosti, vrteći se i okrećući, obiđoše oba salona. Meri je izvodila sve figure s neumornom ljupkošću i podjednako je uživala u igri sa svim mladićima.

Tačno u ponoć, pošto je trio na zahtev igrača još nekoliko puta odsvirao omiljeno čerkesko kolo, Nelson otvori trpezarijska vrata. Crveni orahov sto bio je potpuno razvučen, a trpezarijske stolice sa sedištima presvučenim crnim atlasom bile su poređane pored zidova da bi gosti sedeli dok jedu zakusku. Dvanaest sveća u srebrnim svećnjacima osvetljavalo je stolnjak od damasta i sve što je bilo na njemu: srebrne činije sa sleđenim dinjama, konzerviranim mesom iz Francuske i hladnim ostrigama; poslužavnici sa ćurećim mesom i šunkom nadevenom hikori orasima; i razne kolače od belanaca i badema prelivene šećerom, od poslastičara *monsieur* Žirona. Nelson se kretao između okupljenih gostiju noseći poslužavnik sa čašama rashlađenog šampanjca.

Pošto je prva glad bila zadovoljena, razgovor se usredsredi na sutrašnju svečanost podele diploma na Univerzitetu Transilvanija; devojke su pominjale debate „Adelfija“ i „Saveza Filozofskih udruženja“ kojima su lično prisustvovala, prolećne trke gde su se mladići kladili na svoje omiljene konje, i pozorišne komade koje su gledale: Šekspirovog „Mletačkog trgovca“, „Sablasnog mladoženju“ Vašingtona Irvinga, i komedije kao što su „Glupa lepotica“ i „Porodične svađe“. Muškarci su raspravljali o svojim studijama i planovima za budućnost.

Uozbiljivši se, Meri spusti kraj sebe kolač, a blistavi sjaj nestade iz njenih očiju. Sutra će i za nju biti dan primanja diplome. Neće, pritom, biti akademske povorke, univerzitetska kapela neće biti puna rođaka i prijatelja obuzetih divljenjem, nijedan od čuvenih profesora neće držati govor, niti će joj predsednik pružiti diplomu na kojoj će njeno ime biti ispisano zlatnim slovima. No ona, ipak, sutra završava svoje školovanje, i niko ne bi mogao reći da nije radila isto onako marljivo kao ma koji od tih mladića koji sede pored nje. Niko ne bi mogao reći? Naravno da niko ne bi mogao reći... jer niko to i ne zna! U toku dve godine, pošto je napustila pension *madame* Mantel, pratila je akademske kurseve koji su se održavali na Univerzitetu

Transilvanija. Radila je zadatke, proučavala priručnike, pisala sastave i raspravljala o spornim tačkama sa svojim bivšim učiteljem dr Džonom Vordom, koji je jedini znao za njene planove.

Ona diže pogled i prelete očima preko lica svojih drugova studenata. Mnogima je laskalo što se ona zanima za njihove knjige i studije, ali ju je nekolicina zapitala zašto se time gnjavi, jer stvari kao što su logika i istorija jedva mogu zaslužiti da im jedna lepa devojka posveti svoje vreme. No to je bila prilično naivna prevara; a sad je i to bilo gotovo.

Sedeći pored nje, Sendi je zapita:

– Zašto tako ćutiš, Meri?

– Samo razmišljam...

On se naže bliže k njoj.

– Hajde sa mnom napolje. Voleo bih da porazgovaram s tobom.

3

Stajali su nasred mosta u dnu vrta Todovih, dodirujući se ovlaš ramenima. Sendi je govorio o „Domu na obali“, porodičnom domu Makdonaldovih u Misisipiju; otac mu beše umro za vreme Uskrsa, i on je, kao jedini sin, trebalo da preuzme nadzor nad velikom plantažom.

– Okružena je ogromnim hrastovima. Ima elegantne dorske stubove i široku pokrivenu galeriju sa tri strane. Sobe su visoke osamnaest stopa, a francuski prozori gledaju u vrt. Potrebno je da se iznova i ukrasi: zidni tapeti su staromodni, a verovatno ćeš želiti da izbaciš i teške oplate kamina. Imamo dosta novca da se to izvede, a moja majka bi ti ostavila potpuno odrešene ruke...

Ona oseti laku vrtoglavicu... Sendi ju je prosió. *Kako ima pravo*, pomisli ona, *kako me dobro poznaje kad mi nudi da uredim taj otmeni porodični dom!*

– Gospodar se stara o žetvi – nastavi on – ali se sve ostalo okreće oko domaćice. Sreća svih zavisi od nje; ne samo sreća njene porodice već isto tako i sreća dve stotine robova. Ona je gospodarica zamka, ona nosi ključeve ostave, ona uči crnačku decu, nadgleda baštovane, kuvare, sobarice, stara se za lekove i negu bolesnika. To je život... pun odgovornosti... ali život za kakav si ti odabrana.

On je okrete, dohvativši je za ramena pokretom u kome je bilo više strasti nego što je pokazao ikada ranije u toku njihovog dugog prijateljstva.

– Meri, hajde da se venčamo sutra posle promocije. Već sam razgovarao sa *monsieur* Žironom; kaže da će za tebe prirediti najsajjniju svadbenu večeru i bal koji nikada nije bio viđen u Leksingtonu. Pozvaćemo ceo razred...

Ona prisloni obraz uz njegov i, na svoje iznenađenje, primeti da plače. Sendi oseti njene suze.

– Meri, nadam se da plačeš zato što si srećna... Ona ustuknu i protrlja lice da bi obrisala suze, pa za trenutak ostade gledajući preko njegovog ramena u pravcu kuće Todovih, koja se dizala tamo gore i svoju blistavu svetlost rasipala u noć.

– Dragi Sendi, ja mislim da je... da je to iz zahvalnosti; ti si prvi koji me je zaprosio.

– Prvi! Ali zašto? Ti si najprivlačnija devojka u Blugrasu!

Zaista, zašto?, upita se ona. Je li to bilo zbog toga što se ona nikad nije ozbiljno interesovala za mladiće? Ili zato što se oni nisu interesovali za nju? Kao jedna od Todovih, išla je svuda i bila je dobrodošla u celom Blugrasu; u toku nekih pet godina prisustvovala je svim zabavama, izletima, večerama, balovima, i bila je u dodiru sa studentima i profesorima Univerziteta Transilvanija. Volela je mladiće s kojima je odrasla i divno se s njima zabavljala. Gledala je kako se njene drugarice iz škole *madame* Mantel zaljubljuju i udaju. Ali ona nikad nije bila priznata lepotica. Zašto? Da li zato što je ostajala mirna... nikada u pripravnosti?

Zar to nije bio slučaj s Dezmondom Flemingom? Mada mu je bilo tek dvadeset šest godina, Dezmond je počeo da stiče priznanje kao odgajivač konja; posedovao je dvesta jutara valovitih pašnjaka i sagradio je lepe bele staje na jednom kraju svoje privatne trkačke staze. Upoznala ga je na svečanom oproštajnom balu koji su priredila gospoda i gospođe iz Teksasa, Luizijane, Misisipija i Alabame. Pre nekoliko dana, bila je kod *monsieur* Žirona da kupi kolače, i ovaj ju je odveo gore da joj pokaže nacrt za dekoracije za veliki bal. Nije mogla da diše od čuda dok je prolazila kroz tri balske dvorane s politiranim dvokrilnim vratima od trešnjevine, koja su bila sasvim otvorena sve do tavanice prekrivene freskama, jer je *monsieur* Žiron ukrasio svoje zidove rascvetalim pomorandžinim drvećem. Meri se činilo prosto kao da stoji usred nekog južnjačkog voćnjaka s pomorandžama.

Brzo je otišla do O'Rira i Berklija da kupi razne tkanine, a zatim poslala momka da pozove porodičnu švalju. Njena haljina za bal trebalo je da ima široku narandžastu suknju od satena, izvezenu zelenim listovima, koju će nositi preko nabrane podsuknje, i jedan veliki zeleni list preko celog struka, a na grudima bokor sjajnih zlatnih pomorandži. Čak i uz pomoć krojačice morala je dobro da prione na posao kako bi dovršila haljinu na vreme, ali se sva ta jurnjava i petljavina isplatila, jer su svi bili zapanjeni time kako je

haljina divno pristajala uz dekoraciju prostorije. Ona joj je donela ne samo komplimente već i mnogo smeha i kišu poziva na valcer.

Ali, pre svega, Dezmund Fleming se zaljubio u nju. Od svih prisutnih, on je bio najbolji muškarac, sa svojim plavim kovrdžama i kao isklesanim licem nemarnog i nadmenog izraza, u veoma tesnom odelu koje je isticalo njegove linije, kao u bareljefu. Nekoliko puta je obišao oko nje, a onda ju je uzeo za ruku i izveo na balkon sa ogradom od kovanog gvožđa, koji je gledao na Mlinsku ulicu.

Meri nije naročito marila za muškarce svetle kože i kose; više je volela muškarce crne kose i crnih nedokučivih očiju, u kojima je bilo nečeg tajanstvenog što je trebalo prozreti. No ipak je, po onome kako su jedno drugo bockali, znala da tu postoji izvesna osnova za privlačnost. Nekoliko večeri kasnije, na zabavi povodom Viklifovog rođendana, usred jedne elegije o nekoj sjajnoj kobili koju je upravo bio kupio, ona ga prekide: – Potpuno je besciljno da mi držiš predavanje o anatomiji kobile, Deze, jer ja jedva umem da razlikujem čeonu čuperak od zglavka na nozi.

– Jedini način da se ti zainteresuješ za konja – razdraženo uzviknu – bio bi kada bih mogao da ga strpam među korice knjige! Šta to nalaziš u knjigama što nije jednostavnije u životu?

– Oplade na „Sivog orla“ protiv „Vagnera“ u velikoj trci.

On pocrvene, bacivši pogled na knjižicu koju je gurnuo u džep od kapa. Zatim se nasmeja.

– Dobro, ja ludujem za konjima, ali i ti luduješ za kućama. Razlika je svega u tri-četiri slovceta...

Ovog puta ju je iznenadio. Leva obrva joj se podiže, a lice dobi zbunjen izraz. I tako je ostala sve dok se sporna tačka nije izgledila.

– Arhitektura je jedna od velikih umetnosti... Pa, Meri Tod, misliš li da nije potrebna velika umetnost i da bi se odgajio konj koji će odnositi nagrade? Svaki drvodelja može da sagradi sebi kuću za nekoliko meseci, ali su potrebne godine da bi se odgajio konj čiste rase.

On je zgrabi i počeo da je okreće u dugom valceru od koga je gubila dah.

– Nikad mi ranije to nije palo na um, ali je sigurno bilo potrebno nekoliko generacija da se i u tebi razviju oblici dostojni nosioca prve nagrade.

– Vidim da mom rodu skače cena pošto si me uveo u istu kategoriju kao i svoje ljubljene konje.

Sledeće nedelje viđala ga je svakodnevno: kad su prisustvovali igrankama pod vedrim nebom na susednim plantažama, i kad su posmatrali kako se zbira žetva, ili jahali na njegovim ždrepcima preko zagasitozelene

trave. Došlo je tu do malog udvaranja, uz nekoliko zagrljaja, i do jednog vatrenog poljupca dok su se odmarali pod bukovim drvećem i dok im je nozdrve ispunjavao miris divljeg grožđa i divljih jabuka.

Isto to popodne on je upita:

– Meri, moji roditelji su odsutni, a iz Nešvila dolazi jedna poveća grupa kupaca za konje. Hoćeš li da u nedelju budeš moja domaćica za večerom?

– Pa, naravno, Deze, biće mi drago. Kako bi bilo da napraviš spisak ljudi, sa ponekim podatkom o njihovoj ličnosti...

Svakog pojedinog gosta pozdravila je po imenu i postavila mu jedno ili dva pitanja o njegovoj farmi i konjušnici. Sa svog počasnog mesta u čelu stola širila je zarazno raspoloženje; ali je unapred obezbedila da svaki muškarac dobije damu s kojom će se dobro zabavljati: do onoga koji je neprestano pričao namestila je Suzanu Blekmen, savršenu slušateljku; a mršavom ćutljivom gostu dodelila je Fern Hadli, duhovitu brbljivicu. Sa donjeg dela stola, Dezmond joj dobaci pogled pun zahvalnosti.

Prvi put je malo odahnula kad su uneli slatkiše, i tada shvati da je isto tako mogla da večera u nekoj stranoj zemlji, jer je jedino što je razumela bilo: *pasmina pukovnika Baforda, pastuv Riđan, Ser Lesli Ser Vilijama, Bazardova kobilu, uslovi trka u Harodsburgu i Čarlstonu, kvalitet vode iz krečnjačkih izvora koja je konjima iz Blugrasa stvarala dobre kosti.*

Bilo je već kasno kad je stajala kod otvorenih vrata i oprastala se od gostiju. Dezmondova ruka je lako počivala na njenom ramenu. Osećala je neko duboko zadovoljstvo i mir: ovo je bio njen dom, ovo su bili njeni gosti, ovo je bio njen muž koji je stajao pored nje.

Kad su doveli njena kola iz konjušnice iza kuće, Dezmond je zagrlji i poljubi u usta.

– Meri Tod, ako ovi ljudi sutra ne kupe polovinu mojih konja, za to sigurno nećeš ti biti kriva.

Njegove ruke je čvrsto privukoše u naručje. Da je želela da je on zaprosi, sad u ovom trenutku, trebalo je samo da mu uzvрати zagrljaj.

Da li je to bio odgovor na njene probleme... na njene snove? Od ranog detinjstva znala je kakvog muža želi; ono što se obično smatralo kao lepota za nju nikad nije bilo od važnosti. Poštovala je muškarce nadmoćnog duha; muškarce koji su poznavali unutrašnje pokretačke snage civilizovanog sveta; muškarce koji su bili obrazac jednog Henrija Kleja, pa i jednog Endrua Džeksona, ma koliko da se inače nije slagala s njegovom politikom. Želela je taj tip čoveka u mladalačkom izdanju, početnika, ali je uvek mislila o njemu kao o čoveku borcu, čoveku ispunjenom željom da služi u širokom,

nemirnom svetu. Meri se za trenutak privi uz Dezmonda, a onda mu se izmače iz zagrljaja i pođe ka kolima. Hladni noćni vazduh prijao je njenom licu. Osećala je slobodu koja dolazi posle nepovratno donete odluke, i rešila je da više ne pada u klopke, naročito ne u klopke te vrste, u kakve je satima sebe dovodila.

Njena pažnja ponovo se vrati Sendiju.

– Ne znam, Sendi, zašto me ovo sada prvi put neko prosi. Možda zato što nikad nisam nikog volela.

– Bila si mi dobra prijateljica, Meri.

– Iskreno sam te volela, više od svih mladića koje poznajem. Ali bojim se da bih bila nepoštена...

– Pa, Meri, znam ja tvoje mane: žestoke napade besa, duhovite primedbe koje su ponekad svirepe... Ali ti nikad nisi nepoštена.

– Sendi, bila sam uvređena i ljuta zato što Univerzitet Transilvanija nije dozvolio da žena pređe njegov „sveti“ prag, pa sam sama za sebe pratila te kurseve. Možda se ti ne bi toliko zainteresovao za mene da si znao zašto sam te tako često viđala.

– E, Meri, ja sam to znao sve vreme.

Ona se zagleda u njega u neverici, a dve crvene pege pojaviše joj se na čelu.

– Nisi mogao da znaš! Nikad nisam izustila nijednu reč. Nemoj mi reći da i svi ostali u gradu znaju?

– Mislim da ne znaju. Otkrio sam tajnu još na samom početku; da nisam znao, kako bih mogao da ti budem od tolike pomoći?

Na Merinom licu ocrta se zbunjenost. Ramena joj se spustiše.

– Oh, bože, to je bilo toliko očigledno... a ja sam mislila da sam tako lukava!

Sendi sleže ramenima, pokazujući time da je to potpuno beznačajno, a onda joj nežno uze lice među ruke.

– Meri, oko tebe se uvek širi živost: ako ne možeš da je nađeš, ti je sama stvaraš. Meni se to sviđa, jer sam spadam pomalo... među dosadne...

– Oh, Sendi – pomisli ona – to je ono što ja želim... živost oko sebe!

– Naravno da bih te teško mogao osuđivati što ne želiš da napustiš Leksington – dodade on setno – jer je to sigurno najlepší grad u celom ovom kraju, na ovim brežuljcima...

Da li toliko voli Leksington da ne želi da ga napusti? Ponosila se njegovim nazivom „Atina Zapada“, kao i njegovim dobrim univerzitetom, bibliotekom, školama, knjižarama, debatnim klubovima, pozorištima, muzičkim udruženjima. Leksington nije bio samo središte mode i društvenog života

države već je, zato što je tu stanovao Henri Klej, bio i središte političkog strujanja. Bio je to grad čije su ulice bile popločane tucanim krečnjakom i osenčene redovima bagremova, i u svako doba dana pun kočija, lakih visokih dvokolica i fijakera. Bio je do krajnosti čist. Kuće od opeke bile su prostrane, okružene drvećem i zelenim žbunjem. Posetioци iz Njujorka, Bostona i Filadelfije uveravali su ih da se Leksington mogao meriti s prvima u zemlji u pogledu ukusa, prijatnosti i u ophođenju, udobnosti i eleganciji u unutrašnjem uređenju kuća. Čudno je to koliko rodno mesto može čvrsto da drži čoveka, privezanog za zemlju, a da mu ipak ne pruža dovoljno mesta da se razvija i cveta!

U tišini, do njih dopreše zveka metala i tihi jauci. Bila je to povorka robova koja je prolazila ispred kuće Todovih, udaljena od nje samo za širinu pločnika. Muškarci su bili okovani, dvoje po dvoje, u teške gvozdene lisice i povezani među sobom teškim gvozdenim lancima koji su se protezali dužinom povorke. Žene su bile vezane, dve po dve, za ruke, a neke su nosile zaspalu decu. Na putu su se nalazili već dvadesetak sati, jer je stanica za robove u Leksingtonu bila prva stanica gde su mogli da se odmore. Već šest godina, otkako su se doselili u tu kuću u glavnoj ulici, posmatrala je kako teraju drumom takve povorke robova, i taj prizor je uvek u njoj budio užas; tamo, pored potoka, nalazio se na ogradi znak po kome su odbegli robovi znali da je tu mesto gde mogu da nađu hranu i utočište. Njeni roditelji nisu za to znali; njen otac, koji je trgovao s krajnjim Jugom, bio bi prinuđen da se pobuni protiv toga. Ona i Memi Sali čuvale su dobro svoju tajnu.

Ona pogleda Sendija u oči.

– Ne, Sendi, mogla bih da napustim Leksington... kad bi se našla sila koja bi bila dovoljno jaka da me odvuče nekuda na drugu stranu.

– A ja nisam ta sila?

Bio je uvređen. Ona se podiže i dodirnu usnama njegov obraz, a zatim mu reče tihim glasom u kome se osećalo da je i sama zbunjena:

– Bili smo dobri prijatelji. Ali, Sendi, zar ljubav ne treba da je nešto više od toga?

Zvono za doručak probudi je tačno u osam. Ona skoči iz postelje i odgurnu u stranu crvene zavese od tvila; da, dan kada će se dodeljivati diplome bio je vedar. Nali iz bokala malo vode u umivaonik na stalku sa mermernom pločom, opru ruke i lice, i snažno očetka kosu da bi joj bila lepršava i sjajna. Pre nego što će navući muslinsku haljinu, krišom baci pogled pun odobravanja